

УКД: 351.82

ЧИННИКИ ВПЛИВУ ПРОЦЕСІВ ВНУТРІШНЬОЇ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ НА ПОЛІТИЧНИЙ СТАН ДЕРЖАВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вікторія Бунік

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: vik-ka04@ukr.net*

Досліджено вплив процесів політичної універсалізації на внутрішньополітичні чинники розвитку держав в умовах сучасного світу, що глобалізується. Проаналізовано низку факторів, які позитивно та негативно детермінують політичний, економічний і соціальний розвиток держав.

Ключові слова: глобалізація, універсалізація, внутрішньополітична універсалізація, цінності універсалізованого суспільства.

Політична наука потребує глибокого дослідження сучасних складних системних процесів, які задіюють багатовекторні складові і міждержавні відносини; транзитні внутрішні процеси держав з перехідними системами; ускладнення економічних відносин; системи соціального структурування. Тому, на наш погляд, залишається актуальним питання про співвіднесення універсалізаційних парадигм у процесі розвитку суспільства. Психологія споживацтва, глобальні проблеми людства, викривлення традиційного сприйняття цінностей – усе це створює у підсвідомості людини деструктивні уявлення про світ, схилиючи у такий спосіб до пошуку неадекватних способів самореалізації та саморозвитку. Те ж саме відбувається із державами та суспільством загалом: одних глобальні проблеми спонукають до об'єднання та пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем коопераційним шляхом, а інших, навпаки, – до герметизації, замкненості у собі й спробі все вирішити самотужки.

Історичний досвід універсалізації в різних культурах та цивілізаціях засвідчує: подібні віяння не рідко спричиняють суспільний невроз, що в свою чергу загрожує не лише індивідуальній, а й державній і суспільній безпеці. Універсалізаційні трансформації, тобто їхнє помилкове трактування, можуть зумовлювати ілюзорні революції, які перешкоджають переходу суспільства у досконалішу та надійнішу структуру – постмодерне суспільство.

Об'єктивні обставини світової політики й економіки самостійно впливають на процеси універсалізації, що потребує поглибленого вивчення таких тенденцій у сучасній політичній науці. Оскільки проблематика нашого дослідження стосується головно процесів внутрішньої універсалізації держав, цілком логічно було би зосередити основну увагу на державо-центристських концепціях трансформації держави, наріжним каменем яких є питання про державний суверенітет і можливості його обмеження. Це і є предметом наукового аналізу статті.

На думку сучасних дослідників, саме суверенітет постає як основний гарант незалежності держави від зовнішніх глобалізаційних та універсалізаційних чинників. Проте можна стверджувати: вони фактично не розглядають можливостей та перспектив внутрішньополітичної універсалізації, більше акцентуючи саме на зовнішні фактори

універсалізаційних процесів. Діалектика поєднання зовнішнього з внутрішнім у такий спосіб дотримується того, що внутрішня універсалізація без зовнішньої неможлива. Відтак суспільство не може гармонійно розвиватись, будучи герметично законсервованим.

Як наголошують сучасні науковці, поглиблення глобалізації та поширення її ареалу є невідворотними процесами та серйозно загрожують національній державності [2; 3; 6; 8]. Тому актуальною є проблема побудови теоретичної моделі: за нею, країни могли би розвиватись збалансованіше, не приносячи шкоди власній суверенності. Згідно з З. Бауманом, глибинний сенс глобалізації полягає у невизначеності, некерованості, відсутності єдиного центру, якщо завгодно – пульсу керування. Отже, глобалізація – це лише варіант нового світового безпорядку, куди, аргументує К. Джоуїтт, у паніці намагаються втягнути все більшу і більшу кількість акторів. Відтак спроба універсалізуватися «всередину», закритися, герметизуватися є нічим іншим, аніж спробою убезпечити себе від безпорядку, хаосу, що невідворотно наступає: «Глобалізація – лишень інша назва «нового світового безладу» Джоуїтта. Ця ознака, невіддільна від способу глобалізації, повністю вирізняє його з-поміж іншої ідеї, якій вона нібито прийшла на зміну, ідеї «універсалізації» – колись слугувала стрижнем дискусії про загальносвітових справах, але до сьогодні вийшла з ужитку, рідко згадується, або просто забута всіма, крім філософів. Подібно до концепцій «цивілізації», «розвитку», «конвергенції», «консенсусу» та безлічі інших ключових понять, характерних для громадської думки періоду нової та новітньої історії, ідея «універсалізації» висловлювала надію, намір і рішучість навести порядок; окрім того, що розглядали й інші споріднені концепції, вона означала загальний порядок – наведення порядку в усеосяжному, насправді глобальному масштабі. Як й інші концепції, ідея універсалізації народилася на підйомі ресурсного потенціалу держав і амбіцій інтелекту нового часу. Весь цей «хор» концепцій в унісон оголошував про рішучість зробити світ не таким, яким він є, а кращим, ніж він є, і також підняти зміни й удосконалення до глобального, загальновидового рівня. Тим самим вони слугували і декларацією про намір створити для всіх жителів Землі схожі життєві умови і можливості, можливо – навіть зрівняти їх [1, с. 48].

У багатьох дослідників на сучасному етапі розвитку політичної науки універсалізація отримала підсумкового визначення у вигляді понять «узагальнення» та «поширення». Це відбувалось з метою утвердження власної позиції для інших та з метою зрозуміння інших цінностей для себе. У такий спосіб здійснювався обмін інформацією, що й потребував взаємозалежності одне від одного. Універсалізація – процес засвоєння людством позитивних ідей справедливості, добра, загального блага у різних сферах суспільних відносин, котрі в подальшому можуть нормативно закріпитись і в національному розвитку держав, і в міжнародній співпраці.

Проблема позитивності аспектів внутрішньополітичної глобалізації залишається нині, напевно, одним із найдискутивніших питань у теорії глобалізації, оскільки частка глобалізованих країн невпинно зростає. Однак про позитивні аспекти цієї суспільно-політичної трансформації підтверджують, як мінімум, два аргументи. По-перше, історичний досвід розвитку людського суспільства засвідчує, що великі державні утворення не завжди ефективніше здатні реагувати на виклики часу, аніж малі держави. По-друге, тенденції, які спостерігаємо за останні півстоліття, доводять, що, на відміну від унітаристських спрямувань ХХ ст., прагнення до формування масштабних політико-

державних утворень поступово змінюється на протилежну – спрямовану проти універсалізму, абстрактну єдину цивілізацію.

Наприкінці ХХ ст. англійський політичний теоретик Дж. Грей закликав відмовитися від універсалістського проекту західних культур, що став у наших історичних умовах нігілістичним вираженням волі до влади, і замінити його іншими культурами, які кардинально відрізняються за природою. І хоча модерністський проект Просвітництва, за Дж. Греєм, відкинув у чомусь класичну та середньовічну думку, все ж він у своєму універсалізмі, а також фундаменталістському і репрезентаційному раціоналізмі був її продовженням. З наведених аргументів випливає, що у судженню дослідника універсалізм має певний уніфікований сенс, пов'язаний лише зі західною гуманітарною традицією. Засуджуючи зовнішні тенденції універсалізму як певну експансію західного мислення, Дж. Грей наполягає на формуванні принципово іншого типу культури з притаманним розмаїттям «несумірних ідей і цінностей». Культура буде плюралістична – цей факт учений розцінює у вигляді історичного дару: ним треба насолоджуватися і його необхідно прийняти. Такий висновок цілком зрозумілий, але не можна допустити протиставлення процесів універсалізації та плюралізації: впродовж усієї дискусії універсалізм трактується лише у руслі загальносвітових тенденцій як обов'язковий вихід назовні, а ймовірний проект розвитку локальної держави залишається поза увагою [7, с. 129].

Негативний вплив та не завжди виправдане, обґрунтоване й об'єктивно доцільне розгортання стихійних процесів зовнішньої універсалізації, без урахування інтересів усіх акторів, що так чи інакше виявились втягнутими у цей процес, дотримання їхніх національних та політичних прав згідно зі загальноприйнятими принципами та нормами міжнародного права, – очевидні. Це засвідчує насамперед поширене сьогодні явище антиглобалізму, яке активно захищає права локальних спільнот на власну самоідентифікацію (у тому числі політичну).

На нашу думку, цілком очевидний факт, що за подібного подальшого розгортання універсалізаційних тенденцій (експансіонізму, ігнорування й односторонньої репрезентації, одностороннього перегляду світового порядку, який склався), антиглобалізаційний рух набуватиме все вираженішого протестного характеру. Він стане загрозою не лише для розвитку глобалізації, а й для її безпосередніх носіїв на усіх рівнях. Можливість «безболісного» та, наскільки це можливо, успішного врегулювання цієї ситуації ми вбачаємо у припиненні активного нав'язування сценаріїв зовнішньої універсалізації та прийнятті універсалізації внутрішньої у вигляді життєздатного сценарію розвитку держав. Отже, чи будемо розглядати процес глобалізації як об'єктивну тенденцію формування універсального політичного простору, чи як суб'єктивний процес нав'язування чужих правил гри – ми стикаємось зі закономірними тенденціями гомогенізації та мінімалізації глобального у вигляді явища (незалежно від того, чи це закономірна універсалізація, чи нав'язана). Основна відмінність полягає лише в одному, але дуже принциповому моменті: у нав'язаної глобалізації є суб'єкт, тому цей процес зумовлює формування штучного «мережевого» суспільства, не враховуючи та не утверджуючи ідеї рівноправ'я, а тільки створюючи світ, яким керуватимуть із єдиного центру на основі штучно сформованих псевдоуніверсальних принципів [9].

Ураховуючи позитивні аспекти внутрішньої універсалізації суспільно-політичної системи, можемо констатувати, що процеси глобалізаційної універсалізації як процеси, котрі мають радикальний відтінок, не спрацьовуватимуть для локальних суспільств з цієї

причини. Адже вони, спрямовані лише на майбутню перспективу, не охоплюватимуть усі процеси, будучи орієнтованими назовні й часто залишаючи поза увагою внутрішній аспект. У такому випадку суспільство, що тримає курс тільки на зовнішню універсалізацію, не зосереджуватиметься на суттєвих внутрішніх змінах і не спонукатиме суспільство до перехідного етапу та формування нового політичного простору. Воно намагатиметься компенсувати їх, спричиняючи у такий спосіб лише зайві витрати часу та зусиль. Важливо усвідомити: процеси внутрішньої універсалізації є рівноцінно важливими (якщо не важливішими) із процесами універсалізації зовнішньої та можуть поставати у вигляді окремого вектора, сценарію розвитку суспільства в епоху глобалізаційних перетворень.

На протигагу тим, хто вважає процеси внутрішньої універсалізації позитивними, серед дослідників побутує й інша позиція – несприйняття подібного уявлення універсалізації. Дослідники глобалізації, які дотримуються тези про шкідливість універсалізації, критикують її переважно за те, що вона спрямована на уніфікацію всієї політичної системи світу за одним шаблоном. Однак спостережливіші аналітики схильні вважати: глобалізація, навпаки, старається уникати ідеї про тотальну одноманітність; із посиленням глобальних процесів зростає також їхня диференціація, тому багато культур і традицій, котрі тривалий час вважались забутими, майже вимерлими, отримують своєрідний «другий шанс».

У такому трактуванні глобалізація постає у вигляді багатовекторного явища. Відтак універсалізація репрезентується не як процес творення єдиного цілого із багатоманітності, а навпаки – акцентує на локальній значущості кожного елемента, навіть з урахуванням того, що елементи постають перед нами не у первозданному стані, а у синтезі з дійсно універсальними процесами суспільно-політичного розвитку. Звідси виникає головний парадокс універсалізації: що затребуванішою вона стає, то яскравіше виявляються різноманітні локальні форми ідентичності.

У випадку, коли ми погоджуємося, що національна, герметична, держава є продуктом так званого першого модерну, то маємо прийняти умову: всі її компоненти невідворотно зобов'язані в подальшому зазнати глобалізаційних перетворень для наступного вмонтування у наднаціональну універсалізовану структуру, яка є як ознакою продовженого розвитку. Коли суспільство відкидає можливість такого розвитку і обирає шлях універсалізації «всередину», не вбачаючи перспективи залучення до транснаціонального співтовариства, його дії можуть бути розцінені як стагнація, або навіть гірше – як регрес.

На наш погляд, ще важливішим чинником є те, що суспільство, ставши на шлях внутрішньої універсалізації та, відмовившись у такий спосіб від інтегрування у наднаціональний простір, рано чи пізно стикнеться із глобальними проблемами – тероризмом, світовою злочинністю, фінансовими кризами. Воно фізично не зможе боротися проти них самостійно, не володіючи ресурсами, якими могло би забезпечити їх вхідження у наднаціональне універсалізоване суспільство.

Аналіз сучасних процесів глобалізації підтверджує, що проблемним моментом у розумінні позитивних та негативних чинників внутрішньої універсалізації є також помилкове ототожнення процесів універсалізації та глобалізації. У цьому контексті звернемося до праці З. Баумана «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства». Найсуттєвіша відмінність, про яку, на думку З. Баумана, ми повинні пам'ятати, – характер та природа процесів глобалізації й універсалізації. Універсалізація – процес, згідно з автором, повністю свідомий та пов'язаний із потребою одних акторів вплинути

на інших, продукуючи універсальні цінності, що натомість стануть згодом універсальними важелями впливу. До прикладу, західне суспільство дало нам демократію, але не таку, якою вона мала би бути, а таку, якою її вбачали воно. Унаслідок цього для більшості локальних суспільств така «демократія» стала деформованим зразком, що своєю чергою породило у суспільстві величезну кількість протиріч і стереотипів, котрі існують дотепер. Отже, ми опиняємось у пастці: внутрішня універсалізація, тобто повернення до витоків, можлива лише тоді, коли зникнуть стереотипи. Однак знищити їх повністю ми не зможемо доти, доки не усвідомимо важливість глобальної універсалізації [1].

Якщо глибше аналізувати суть сучасних проблем глобалізації у політичному світі, то можемо стверджувати: ще одним негативним аспектом у трактуванні внутрішньої універсалізації суспільства, як би це парадоксально не звучало, є її теоретичність. Ідеальна модель взаємодії локального і глобального, сформульована Р. Робертсоном у контексті його теорії глокалізації, на практиці виявилася нежиттєздатною. Теоретична телеологія глокалізації побудована на тому, що кожна локальна спільність, кожен політичний простір може бути герметичним, розвиватися лише в середину себе і залишатися самотнім і самодостатнім, економічно самостійним та конкурентоспроможним на тлі глобального суспільства. Однак досвід перших десятиріч глобалізації й універсалізації засвідчує: далеко не всі локальні суспільства можуть існувати самостійно, не інтегруючись у «простір глобалізації» на жодному з рівнів [8, с. 53-54].

Відповідно, у феномені внутрішньої універсалізації немає нічого такого, що априорі може призвести до адекватної взаємодії локального та глобального, без проникнення одного в інше. Отже, кожен конкретний випадок, або ж модус, внутрішньої універсалізації суспільно-політичної системи потрібно розглядати у контексті його особистих адаптаційних здібностей до глобалізаційних викликів. Це ж натомість імпліцитно задає постановку проблеми сутності локального суспільства крізь призму його ідентичності. Відтак сутність локальної суспільно-політичної системи суспільства обумовлюється переважно унаслідок «екстеріорізації», яка задається ззовні регіональними та наднаціональними імпульсами. Такий процес може відбуватися і контекстуально, і подієво, але його обов'язковою умовою є кореляція взаємодій і взаємозв'язків буття. Антропологічне пришвидшення сенсу подібної локальної ідентифікації перебуває на вищих ієрархічних рівнях глобалізації суспільно-політичного простору і не може бути досягнуте лише через «інтеріорізацію», актуалізацію або рецепцію певних політичних тенденцій. Максимального ефекту глобалізації й універсалізації можна досягнути тільки внаслідок взаємної адаптації глобального і локального.

Саме у такому контексті спроби політичних акторів самотужки «віднайти себе» і залишитись лише у межах своєї соціально-політичної системи, з урахуванням мінімізації негативних наслідків, можуть мати два сценарії. У першому випадку – це національний сценарій, що передбачає свідому відмову від сприйняття регіональних, глобальних та інноваційних акторів і суспільств. У другому – локальний, який відобразатиметься у негативному ставленні до національного й локального «чужого», взятого і у внутрішньо-, і у зовнішньополітичному контексті.

На думку вітчизняних та зарубіжних дослідників, процеси внутрішньої універсалізації можуть задовольнити лише обмежене коло запитів на вузьколокальному рівні, але не здатні стати підґрунтям конкурентоспроможності суспільства на

глобальному рівні. Тому герметизація суспільства в принципі неможлива, оскільки це рано чи пізно призведе до його примусової глобалізації [3-5; 7].

Отже, проаналізувавши закономірності формування глобальних потоків та впливу їхніх особливостей на локальність, можемо стверджувати: зміст глобальних універсалізаційних потоків становить сукупність різних елементів на різноманітних системних рівнях. Такі потоки, у зв'язку із впровадженням глобалізаційних комунікативних технологій і своєрідних «інститутів деконстетуалізації», здатні ретранслювати універсальний набір цінностей, інформації й інститутів, а це може спричинити гомогенну універсалізацію зі стиранням локальних розбіжностей. Теоретично усі розрізнені локальності мають змогу бути репрезентовані у таких глобалізаційних потоках. Однак низка суб'єктивних чинників призводить до того, що у таких універсалізаційних потоках домінують лише окремі, обмежені кількості локальностей, які також контролюють значну частку глобалізаційних процесів. У цьому випадку об'єктивним буде погодитись зі закономірністю теорії гомогенізації й глобалізаційної універсалізації. Визнаючи розвиток тенденцій гомогенної глобалізації та теоретичної можливості глобального впливати і обумовлювати локальне, ми зауважуємо передусім існування діалектичної єдності між локальним та глобальним, дотримуючись факту, що локальне неможливе без глобального і навпаки.

Список використаної літератури

1. *Бауман З.* Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман ; пер. с англ. М. Л. Коробочкин. – М.: Весь мир, 2004. – 185 с.
2. *Бек У.* Что такое глобализация? / У. Бек; пер. с нем. А.Б. Григорьева, В.Д. Седельника. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
3. *Валлерстайн И.* Социальное изменение вечно? Ничто никогда не изменяется? / И. Валлерстайн // Социол. исследование. – 1997. – № 1. – С. 16–19.
4. *Васечко Л. О.* Еволюція прав людини під впливом процесу глобалізації./ Л. О. Васечко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 121–126.
5. *Девятко И.Ф.* Модернизация, глобализация и институциональный изоморфизм: к социологической теории глобального общества / И. Девятко // Глобализация и постсоветское общество (Аспекты–2001); под ред. А. Согомонова и С. Кухтерина. Вып. 2. М.: Изд-во Стови, 2001. – С.8–38.
6. *Костюченко С. В.* Введение в диалектику целостности / С.В. Костюченко, В.Ю. Татур // Академия тринитаризма. – М., 2005. – Ч. III.
7. *Робертсон Р.* Глобализация и будущее «традиционной религии» / Р. Робертсон // Господь и глобализация; ред. Макса Л. Стакхауса и Питера Дж. Периса. – Harrisburg: PA, Trinity Press International, 2000.
8. *Хантингтон С.* Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: АСТ, 2006. – 571 с.
9. *Наумкіна С.* Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу [Електронний ресурс] / С. Наумкіна. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=46&c=966>.
10. *Gray J.* False dawn: The delusions of global capitalism / J.Gray. – L., 1998. – 222 p.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2015

Прийнята до друку 01.07.2015

**IMPACT ANALYSIS OF INTERNAL PROCESSES UNIVERSALIZATION OF THE
POLITICAL PROCESS STATES OF CONDITIONS OF GLOBALIZATION****Victoria Bunyk**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Institute of Philosophy, Department of theory and history of political science,
st. University 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: vik-ka04@ukr.net*

We investigate factors influencing the political process of universalization to domestic political considerations of countries in today's globalizing world. The analysis of factors that positively and negatively determine the political, economic and social development of countries.

Key words: globalization, universalization, internal universalization, universal values of society.

**ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ ПРОЦЕССОВ ВНУТРЕННЕЙ
УНИВЕРСАЛИЗАЦИИ НА ПОЛИТИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ГОСУДАРСТВ В
УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ****Виктория Буник**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки, ул.
Университетская 1, 79000, Украина
e-mail: vik-ka04@ukr.net*

Исследуются воздействия процессов политической универсализации на внутриполитические факторы развития государств в условиях современного глобализирующегося мира. Анализируется ряд факторов, которые положительно и отрицательно детерминируют политическое, экономическое и социальное развитие государств.

Ключевые слова: глобализация, универсализация, внутриполитическая универсализация, ценности универсализованного общества.